

JEZIK, ROD I SEKSUALNA ORIJENTACIJA: RODNE SPECIFIČNOSTI DISKURZIVNIH STILOVA HOMOSEKSUALNIH KORISNIKA INTERNET FORUMA

Language, Gender, and Sexual Orientation: Gender-Specific Features of Discursive Styles of Homosexual Users of an Internet Forum

ABSTRACT *This study seeks to determine whether and in which way homosexual people rely on gender-specific style characteristics when communicating in the internet environment. It is assumed that the basis of differences in language practices is not some identity category (either gender or sexual), that uses these practices only as a means of expression. Instead, language is seen as a resource that allows us to respond to a variety of communication situations. The methodological framework for collecting and analyzing the samples of verbal interaction is content analysis (relative frequencies of linguistic parameters are first calculated and then compared by using statistical techniques), and the results are then supplemented with a qualitative analysis of communication flow which further examines the mediating effect of conversational context in the selection of gender-related discursive features. The findings suggest that homosexual men and women differ when it comes to the expression of gender-specific discursive style. In conclusion, I argue in favor of the interpretation of these differences with respect to the specificity of the communication context and existence of certain norms that model the interaction among the participants in the discussion.*

KEY WORDS *discursive style, CMC, gender identity, sexual orientation*

APSTRAKT *Ovo istraživanje nastoji da utvrdi da li se, i na koji način, homoseksualne osobe prilikom komunikacije u internet okruženju oslanjaju na stilske odlike koje su karakteristične za određeni rod. Polazi se od pretpostavke da u osnovi razlika u jezičkoj praksi ne stoje određene, bilo rodne bilo seksualne, identitetske kategorije koje bi u tim praksama imale samo sredstvo svog izražavanja, već se na jezik gleda kao na jedan od resursa koji omogućava da se odgovori na različite zahteve komunikacione situacije. Metodološki okvir za prikupljanje i analizu uzoraka verbalne interakcije je analiza sadržaja (računate su relativne frekvence lingvističkih odrednica koje su međusobno poređene upotrebom statističkih tehnika), a na ovaj način dobijeni rezultati dopunjeni su kvalitativnom analizom toka komunikacije kojom se podrobnije ispituje posredovanje konteksta konverzacije prilikom izbora rodno specifičnih diskurzivnih odlika. Nalazi ukazuju na to da se homoseksualni muškarci i žene razlikuju s obzirom na ispoljavanje rodno obojenog diskurzivnog stila. U diskusiji se navode argumenti u prilog tome da se ove razlike interpretiraju s obzirom na osobenost diskusionog okruženja i postojanje određenih normi koje modeliraju interakciju među učesnicima u diskusiji.*

KLJUČNE REČI *diskurzivni stil, CMC, rodni identitet, seksualna orijentacija*

---

¹ billjana.stankovic@gmail.com

Uvod

Pitanje odnosa između roda i jezika jedno je od najčešće i najduže istraživanih u istoriji sociolingvistike. Pokušaji da se ovom pitanju empirijski pristupi bili su pre svega usmereni na utvrđivanje razlika u obrascima verbalnog ispoljavanja koji su karakteristični za žene i muškarce. Sa druge strane, jedno od često postavljanih pitanja kada je reč o odnosu između seksualne orijentacije i jezika je to da li osobe koje odstupaju od heteroseksualne norme ujedno odstupaju i od očekivane rodne uloge i saglasnog verbalnog ispoljavanja. Odgovori na oba ova pitanja najčešće su ukazivali na različite empirijski utvrđene pravilnosti verbalnog ponašanja pripadnika različitih rodnih/seksualnih grupa. Ipak, ono što im je sve do relativno skoro bilo zajedničko jeste način na koji su utvrđene pravilnosti interpretirane – pozivanjem na pojam rodnog/seksualnog identiteta. Dakle, ukoliko se u verbalnom ispoljavanju žena neka jezička odrednica pojavljuje češće nego u verbalnom ispoljavanju muškaraca, ona se prepoznaje kao odlika femininog stila, tj. kao specifičan način ispoljavanja ženskog identiteta u diskursu. Takođe, ukoliko je u verbalnom ponašanju homoseksualne osobe muškog pola dominantnije prisustvo jezičkih odrednica koje su karakteristične za feminini stil, uobičajeno se smatra da ova osoba ispoljava rodni identitet koji nije saglasan sa njenim polom (tj. da ispoljava trans-rodni identitet).

Namera ovog istraživanja bila je dvostruka – kao prvo, da utvrdi da li se, i na koji način, homoseksualne osobe prilikom komunikacije (u onlajn okruženju) oslanjaju na stilske odlike koje su se u prethodnim istraživanjima pokazale kao karakteristične za određeni rod i koje su u skladu sa tim označene kao feminine/maskuline; a kao drugo, da ispita da li je eventualnu različitu distribuciju rodno specifičnih jezičkih odrednica moguće interpretirati bez pozivanja na identitetske kategorije – i to ukazivanjem na relevantne kontekstualne faktore i implicitne norme specifičnog diskurzivnog okruženja.

Teorijske osnove istraživanja

Pojam diskurzivnog stila u sociolingvistici

Pojam *stil* odnosi se na način govora ili način upotrebe jezika generalno, odnosno na specifičan izbor jezičkih resursa koji govorniku omogućava izgradnju značenja prilikom susreta sa drugima u konkretnim društvenim okolnostima (Coupland, 2007). Moguće je ovako shvaćenom pojmu stila dvojako pristupiti. Klasična varijacionistička istraživanja u sociolingvistici (počevši od Labova) pokušavaju da kvantifikuju pojavljivanja pojedinih jezičkih varijabli i uoče pravilnosti vezane za ta pojavljivanja u pojedinim društvenim grupama. Ovde se varijabla stila upotrebljava tako da referiše na specifična lingvistička ispoljavanja koja se po određenju zakonitosti (koju istraživanje ima za cilj da otkrije) mogu

dovesti u vezu sa grupnom pripadnošću, statusom, starošću i ostalim društvenim odrednicama govornika (odnosno sa svim socijalnim varijablama koje bi mogle biti dostupne empirijskom opisivanju i, eventualno, kvantifikaciji). Smatra se da izborom stila govornici šalju poruku o svom socijalnom identitetu i uspostavljaju i modeliraju različite društvene odnose. Svako govorno ispoljavanje koje je odraz specifičnog stila smatra se tako ujedno i ispoljavanjem identiteta i grupne pripadnosti (Le Page, 1998). Sa druge strane, umesto da krenu od pretpostavke da se govornici, svrstani u fiksne socio-demografske kategorije, nužno razlikuju po jezičkoj upotrebi, nešto skorije tendencije u sociolingvističkim istraživanjima (v. Coupland, 2007) koje se oslanjaju na tradicije analize diskursa, konverzacione analize, pragmatike i antropološke lingvistike teže da jezički stil shvate dinamički, da naglase njegovu aktivnu komponentu i kreativni potencijal prilikom izgradnje značenja u kontekstualno specifičnim društvenim okolnostima. Ovaj rad će krenuti od empirijskog utvrđivanja distribucije stilskih karakteristika u komunikaciji specifične grupe govornika, što je blisko tradicionalnoj paradigmi bavljenja jezikom, ali će zatim nastojati da stil tretira na način blizak savremenoj teoriji upotrebe jezika, i to u slučaju komunikacije u specifičnom, tehnički posredovanom, kontekstu².

Rod i jezik u sociolingvističkim istraživanjima

Sociolingvistička istraživanja roda su tradicionalno skoro isključivo bila koncentrisana na dva aspekta jezičkog ponašanja – razlike između žena i muškaraca na nivou fonoloških varijacija i razlike među njima u konverzacionim stilovima tokom društvene interakcije (Wodak i Benke, 1998). Često se ispostavljalo da su rodne razlike u upotrebi jezika, iako je pouzdano nađeno da postoje, zapravo suptilne i preklapajuće, više stvar stepena nego smeru (Murachver i Janssen, 2007), zbog čega neki autori smatraju da su kvantitativne metode neophodne kako bi bile uočene (Milroy & Milroy, 1998). Ove razlike veoma retko se smatraju ekskluzivnim za jedan od rodova, i to skoro isključivo u slučaju nezapadnih društava (Cheshire, 2003; Holmes, 1992). Ipak, od samih početaka bavljenja ovom problematikom, postoji tendencija da se ove neisključujuće i prevashodno kvantitativne razlike interpretiraju kao nepreklapajući stilovi komunikacije koji govore nešto bitno o rodnom identitetu³.

---

² Istraživanja kompjuterski-posredovane komunikacije, koja su u velikoj meri srodna istraživanjima iz sociolingvističke tradicije, za svoj predmet imaju jezik (skoro po pravilu u tekstualnom obliku) kojim komuniciraju međusobno korisnici kompjuterskih mreža, najčešće interneta (Herring, 2001).

³ Posebno je od početka devedesetih godina primetan snažan trend da se muškarci i žene predstavljaju kao da se veoma razlikuju po jezičkim sposobnostima i stilovima komunikacije (Tannen, 1990). U savremenoj naučnoj literaturi ove razlike se često naturalizuju, tj. predstavljaju se kao posledica različitog neuralnog funkcionisanja (najpoznatiji skorašnji primeri su knjige Sajmona Baron-Koena, *The Essential Difference*, i Stivena Pinkera, *The Blank Slate*).

Jedan od prvih veoma uticajnih tekstova u ovoj oblasti (Lakoff, 1973) zagovarao je ideju o postojanju "ženskog" i "muškog" jezika, oslanjajući se na uočene leksičke i sintaksičke razlike u govornom ponašanju. Žene komuniciraju manje direktno od muškaraca i umerenije su i obazrivije kada izražavaju sopstveno mišljenje (npr. prave ograde tipa "nisam baš sasvim sigurna, ali možda bi...", postavljaju pitanja kako bi dobile potvrdu od sagovornika, koriste prazne kvalifikatore), ređe postavljaju direktne zahteve, učtivije su i manje su sklone verbalnoj agresiji. Takođe, neka istraživanja su pokazala da žene češće referišu na emocije, u većoj meri se izvinjavaju i dodeljuju komplimente i sklonije su umerenim izjavama i onim u kojima umanjuju svoju vrednost (Murachver & Janssen, 2007). Sa druge strane, muškarci češće referiraju na mesta i činjenice, skloniji su samopromovisanju i izazivanju drugih u razgovoru (zadirivanju, vređanju, grubim šalama itd.). Smatra se da u osnovi razlika u korišćenju pojedinih reči stoje specifični govorni stilovi i konverzacione navike muškaraca i žena (Macaulay, 2005).

Kako su ove razlike tj. rodno specifični obrasci korišćenja jezika interpretirani? Moguće je, do pojave socio-konstruktivističkih pravaca, grubo razlikovati dva teorijska pristupa ustanovljenim rodnim razlikama u jezičkom ponašanju: "model nedostatka" ili "teoriju dominacije" – koji uzroke rodni razlika vide u nejednakim ulogama muškaraca i žena u društvu sa stanovišta raspodele moći (ovo stanovište započinje pomenutim tekstom Robin Lejkof); i "teoriju razlike" – koja uzrok pripisuje različitim socijalizacijama kroz koje dečaci i devojčice prolaze (Wodak i Benke, 1998; Kendall i Tannen, 2001; Eckert i McConnell-Ginet, 2003).

Kasniji alternativni pristupi ispitivanju jezičkih varijacija težili su da izbegnu preterane generalizacije (koje su rezultirale idejama o "muškom" i "ženskom" jeziku), kao i pojednostavljeno shvatanje uloge pojedinih jezičkih elemenata (koji mogu biti polifunkcionalni). Mnoge utvrđene razlike ispostavile su se kao kontekstualno zavisne – rodni obrazac raspodele stilskih odrednica koji se jasno pojavljuje u jednom kontekstu, može biti nejasan ili nepostojeći u nekom drugom, što pokazuje da stil nije odraz nekih invarijantnih rodni karakteristika (Cameron, 2007). Savremeni pristup tako poseban akcenat stavlja na mikro-sociološku analizu koja je u mogućnosti da sistematski obuhvati konkretan kontekst u kome se govor i ponašanje odvijaju, da time zađe iza konvencionalnih socijalnih kategorija, poput klase, godišta, pola, etničke pripadnosti, i istovremeno obrati pažnju na kategorije koje su značajne samim akterima u nekoj specifičnoj sredini (Cheshire, 2003).

Stanovište koje stavlja naglasak na kontekst i situiranu prirodu verbalne interakcije prilikom interpretacije rodni razlika u jezičkom ponašanju predstavljaće polaznu tačku prilikom planiranja postupka analize i diskutovanja dobijenih rezultata u ovom istraživanju. Govor je najčešće prilagođen osobi ili grupi kojoj se neko obraća i zavisi u velikoj meri od stila komunikacije sagovornika (Coupland, 2007). Čak i autori koji se ne obraćaju nikome konkretno ili direktno (kao u slučaju blogova, ponekad i onlajn diskusija) organizuju svoje izlaganje i stil prilagođavaju

društvenim normama i očekivanjima od strane neke zamišljene publike. Od kontekstualnih faktora koji ne spadaju u društvene, a ipak se smatraju relevantnim (i od značaja su za ovo istraživanje), socijalno-psihološka perspektiva u ispitivanju jezika ističe *temu* razgovora. Lingvistički izbor će varirati u zavisnosti od onoga o čemu se govori ili piše, čak i nezavisno od roda, ili nekih drugih osobina samog autora (Murachver i Janssen, 2007).

Kako bi bilo moguće rodno obojene odlike verbalnog ispoljavanja dovesti u vezu sa populacijom homoseksualnih govornika, potrebno je razmotriti još u kakvom odnosu stoji seksualna orijentacija sa preostala dva dosada razmatrana fenomena – rodom i jezikom.

Jezik, rod i seksualna orijentacija

Kada se opisuju rodne uloge, i sa njima povezani načini ponašanja i govora, ti opisi ne podrazumevaju samo različite karakteristike vezane za muškarce i žene, već ujedno i karakteristike koje su međusobno asimetrične i komplementarne. Ove karakteristike vezane su pre svega za društveno propisane rodne uloge neodvojive od institucije heteroseksualnosti, koja je temelj društveno možda najznačajnije, i svakako za rodnu reprodukciju najrelevantnije institucije – porodice. Ovo savremeno stanovište (zasnovano na feminističkoj kritici i *queer* teoriji) ističe nužnu vezu između heteroseksualnosti i rodne podele koja osobama različitog pola zadaje suprotne, ali međusobno uklopive uloge (Cameron i Kulick, 2003). Analize reprezentacija maskulnosti i femininosti otkrivaju da su one zasnovane na ideji heteroseksualnosti. To da su očekivanja vezana za rodne uloge u vezi sa pretpostavljenom seksualnom orijentacijom postaje očigledno kada se odstupanje od odgovarajuće rodne uloge posmatra kao kršenje norme heteroseksualnosti i vodi sumnjanju u nečiju homoseksualnu orijentaciju (Bohan, 1996). Tako se heteroseksualnost vezuje za saglasnost sa odgovarajućom rodnom ulogom, dok se postojanje homoseksualnosti povezuje sa oponiranjem istoj.

Iako ogroman deo popularne i profesionalne literature prenosi predstavu o tome da se bitan deo gej i lezbejskog identiteta tiče trans-rodnog ponašanja, tj. ponašanja koje se smatra prikladno suprotnom polu (od istraživanja na životinjama do ispitivanja korelacije između trans-rodnog ponašanja kod dece i njihove kasnije LGBT orijentacije, prema Bohan, 1996), postoje i suprotna shvatanja. Ona tvrde da homoseksualne osobe prolaze kroz istovetnu ranu socijalizaciju kao i heteroseksualne, što uslovljava da postoji veći kontinuitet između lezbejki i heteroseksualnih žena sa jedne strane, i gej i heteroseksualnih muškaraca sa druge, nego između gej muškaraca i lezbejki (Rutter i Pepper, 1996). Činjenica da određeni broj osoba odbaci očekivanu rodnu ulogu i usvoji onu tipičnu za suprotni pol (npr. isfeminizirani muškarci i *butch* žene), objašnjava se naknadnim uticajem gej kulture, koja ima specifične norme, ideologiju, reprezentacije životnog stila, i koja uzrokuje, ili makar vodi i ohrabruje, odbacivanje i transformaciju usvojenih rodni uloga i

suprotstavlja se dominantnoj kulturi heteronormativnosti (nešto poput sekundarne socijalizacije).

Ono što je zajedničko ovim suprotstavljenim shvatanjima jeste to što oba polaze od neke predstave homoseksualnog identiteta koji se gradi socijalizacijom i izražava u diskursu. Takvo shvatanje dominiralo je u teoriji i istraživanjima koja su se bavila homoseksualnim osobama, njihovim ponašanjem i govorom, skoro čitav jedan vek i nalazi se u osnovi svih pokušaja da se utvrdi i opiše specifičan govorni aparat homoseksualaca. Teorije o "jeziku homoseksualaca" evoluirale su od predstava o kriptovanom vokabularu i obaveznoj inverziji gramatičkog roda, koje su bile aktuelne u doba patologizacije homoseksualnosti, do shvatanja homoseksualaca kao marginalizovane manjinske grupe (poput etničkih ili rasnih) koja je razvila, u specifičnim društveno-političkim uslovima, posebnu kulturu, identitet i način govora ("Gayspeak", prema Cameron i Kulick, 2003).

Tek teorije poslednje generacije (razvijane od početka 90-ih i obuhvaćene zajedničkim terminom "queer teorija") prave radikalnan prelaz od posmatranja homoseksualnog identiteta koji se izražava kroz jezik, i koji je time uzrok jezičkih specifičnosti, ka tretiranju identiteta kao posledice simboličkih procesa i kao konstituisanog pomoću specifičnih diskurzivnih praksi. Ovo stanovište se oslanja na savremeno shvatanje roda koje podrazumeva da osoba eksploatiše jezičke odrednice jasno asocirane sa ženama ili muškarcima u nekoj socijalnoj sredini (što ih čini stereotipno maskulinim ili femininim)⁴ kako bi "performirala" svoj, kontekstom isposredovani, rodni identitet (Kendall i Tannen, 2001). Osnovno pitanje nije kako interpretirati razlike u upotrebi jezika kod osoba različitog roda, već kako ljudi koriste jezik, kao resurs, da bi konstituisali svoje rodne uloge i konstantno ih reprodukovali u diskursu⁵. Dakle, umesto da se rodni/seksualni identitet smatra nekom inherentnom osobinom individue, moguće je prema njemu se odnositi kao prema fleksibilnom skupu ponašanja i odnošenja koji ima dinamičku ulogu u

---

⁴ Pitanje da li je ispravno posmatrati rod kao binaran, a saglasno sa tim i da li je adekvatna podela jezičkog ponašanja na osnovu binarne rodne podele često se razmatra u ovoj oblasti. Iako je binarna pozicija žestoko napadana, posebno od strane konstruktivistički orijentisanih autora, mnoge studije su pokazale da je opažanje roda u binarnim kategorijama relevantno za same subjekte istraživanja i da bi odstupanje od takve podele značilo ignorisanje empirijskih podataka (Kendall & Tannen, 2001). To ne znači da osobe ne mogu da prekrše, subvertiraju, izazovu rodne norme umesto da ih jednostavno reprodukuju, ali znači da će okolina njihovo odstupanje od rodne uloge saglasne njihovom biološkom polu verovatno tumačiti samo kao prihvatanje rodne uloge suprotnog pola. I u ovom radu biće prihvaćena binarna podela, odnosno biće prepoznato da su *rodno* obojene odlike verbalnog ispoljavanja, u našem kulturnom okruženju, uvek samo *maskulino* ili *feminino* obojene.

⁵ Ipak, ne treba izgubiti iz vida sledeće – ukoliko rodno indeksirane diskurzivne strategije posmatramo kao resurse koji mogu poslužiti za konstrukciju i ekspresiju individualne slike o sebi, to ne znači da su takvi resursi podjednako dostupni i muškarcima i ženama ili, makar, da je njihovo korišćenje u nekoj sredini podjednako legitimizovano (Kendall i Tannen, 2001; Eckert i McConnell-Ginet, 2003). Čini se da je uloga tradicionalnih ispitivanja rodno specifičnih jezičkih stilova upravo u tome da ocrtaju domene jezika koji su različito pristupačni ženama i muškarcima sa stanovišta socijalnog okruženja.

identitetskom pozicioniranju i interakciji sa okolinom (Butler, 2000)⁶. Ovakav zaokret otvara prostor za tretiranje jezika, ne kao indikatora pripadnosti određenoj grupi, već kao resursa koji omogućava konstrukciju i artikulaciju različitih predstava sebe (koja može i ne mora biti svesna i namerna). Homoseksualne osobe, podjednako kao i pripadnici mnogih drugih društveno prepoznatih grupacija, preuzimaju rodno specifične jezičke resurse koji su im u nekom socijalnom okruženju dostupni, kako bi u konkretnim kontekstima postigli određene komunikacione ciljeve. Sa ove pozicije će se pristupiti i postavljanju problema, i interpretaciji rezultata, ovog istraživanja. Težiće se da analiza bude eksplorativna i da bude osetljiva na što veći broj potencijalno relevantnih kontekstualnih činilaca, a da se pri interpretaciji dobijenih nalaza krene sa umereno konstruktivističke pozicije koja na jezik gleda kao na jedan od resursa koji služi identitetskom pozicioniranju, ali ujedno ima obzira prema ograničavajućim efektima socio-kulturnog okruženja.

Metodološki aspekti istraživanja

Formulacija istraživačkog problema

Nalazi istraživanja u sociolingvistici i CMC-u⁷ ukazali su na određene obrasce jezičkog ponašanja muškaraca i žena – skup lingvističkih odlika koji se u govoru muškaraca češće pojavljuje nego u govoru žena prepoznaje se kao maskulini stil, dok se onaj koji je prisutniji u jezičkom ispoljavanju žena prepoznaje kao feminini. Ili, možemo reći da muškarci češće koriste maskulini, a žene feminini, diskurzivni stil. Jedini način da se izbegne cirkularnost ove vrste određenja jeste da se pomenuti stilovi ne posmatraju kao nužno vezani za muškarce i žene, kao njihove inherentne odrednice, već kao više ili manje dostupni stilski resursi. Stoga individue, u zavisnosti od konkretnih okolnosti socijalne situacije i odgovarajućeg javnog ja koje žele⁸ da prezentuju eksploatišu ove ili one jezičke odrednice. Ipak, te odrednice empirijski jesu više vezane za neke grupe, nego za neke druge. Dok je, kao što smo videli, ova asocijacija kada je reč o heteroseksualnim osobama jasna, pitanje je koji se obrasci mogu uočiti, i kako ih objašnjavati, kada je reč o homoseksualcima. Dakle, osnovni istraživački problem može se formulisati na sledeći način: *Da li se, i na koji način, specifične rodne razlike u diskurzivnom ispoljavanju u CMC-u, nadjene u prethodnim istraživanjima, reprodukuju u jezičkoj praksi osoba homoseksualne orijentacije?*

⁶ "Nema nikakva rodnog identiteta iza izražaja roda; taj identitet performativno konstituiraju sami 'izražaji' koji se smatraju njegovim učincima (Butler, 2000: 38)."

⁷ CMC je akronim engleske sintagme *Computer-mediated communication* i biće zadržan u ovom tekstu iako odstupa od akronima odgovarajuće sintagme na srpskom jeziku, jer se već ustalio u ovoj istraživačkoj oblasti i uobičajeno je da se kao takav pojavljuje i u radovima naučnika van engleskog govornog područja.

⁸ Već je napomenuto da samoprezentacija ne mora biti kontrolisana i namerna.

Dodatno istraživačko pitanje će se usmeriti na utvrđivanje kontekstualnih faktora koji potencijalno posreduju odnos između roda/seksualne orijentacije i jezika tj. relevantnih činioca komunikacione situacije koji bi ukazivali na to da je različitu distribuciju jezičkih odrednica moguće interpretirati bez pozivanja na identitetske kategorije.

Izbor podataka

Analiza kompjuterski posredovane komunikacije veoma retko se vrši na slučajnim uzorcima, i to ne samo zato što je često nemoguće doći do celokupne populacije od interesa (s obzirom na brzinu sa kojom se sadržaji na internetu menjaju i na njihov broj), već i zato što slučajno uzorkovanje žrtvuje kontekst, koji je relevantan za interpretaciju rezultata analize diskursa. Stoga je uzorak podataka u ovom istraživanju bio nameran, a njegov izbor motivisan osnovnim ciljem – da se na adekvatan (i izvodljiv) način potraži odgovor na postavljeno istraživačko pitanje. Uzorkovanje je imalo sledeće korake:

- a) Najpre je odabran forum sa kog će biti preuzet uzorak komunikacije. Taj forum se nalazi na sajtu Gay Serbia (www.gay-serbia.com) i, po znanju autorke, predstavlja najveći i najdugovečniji forum namenjen LGBT osobama kod nas (pa se, uslovno, može smatrati aproksimacijom referentne populacije homoseksualne internet komunikacije)⁹.
- b) S obzirom na to da se na ovom forumu nalazi ogroman broj diskusija, bilo je potrebno kriterijume za uzorkovanje formulisati u skladu sa zahtevima predmeta istraživanja. Konkretizovana formulacija istraživačkog pitanja ("Na koji način lezbejke i gej muškarci reprodukuju feminini, odnosno maskulini stil?") ukazuje na to da nam je potrebna informacija o očekivanoj rodnoj pripadnosti homoseksualnih osoba, tj. pouzdani kriterijum na osnovu koga bismo komunikaciju ispitanika podelili u dve subpopulacije: onu koja je produkovana od strane muških, i onu koja je produkovana od strane ženskih homoseksualaca (kako bi se ispitalo da li ta komunikacija sadrži više elemenata odgovarajućeg, ili trans-rodnog, jezičkog stila). Problem nastaje jer nije baš jednostavno doći do pouzdane informacije o polnoj pripadnosti korisnika gej foruma. Najjednostavniji indikator, upotreba odgovarajućeg gramatičkog roda, problematičan je u slučaju gej muškaraca¹⁰. Inverzija gramatičkog roda u govoru gej muškaraca zabeležena je još u prvim istraživanjima homoseksualnog govora i smatra se uobičajenom odrednicom

⁹ Ukupan broj korisnika iznosio je 8245 (datuma 8.9.2008. godine); od početka funkcionisanja foruma (sajt je pokrenut 1999.godine) otvoreno je 20.122 teme za diskusiju i ostavljeno 738.291 poruka na tim temama.

¹⁰ Još jedan indikator polne pripadnosti može biti ime koje je korisnik za sebe izabrao. Ipak, pseudonimi su često netransparentni, mnogi učesnici foruma imaju tendenciju da maskiraju svoju polnu pripadnost korišćenjem neutralnih ili trans-rodnih imena.

muškog homoseksualnog diskursa, mada je odlika, naravno, samo nekog broja osoba (Cameron i Kulick, 2003). Ipak, to je dovoljno da umanjuje pouzdanost procenjivanja pola korisnika u mešovitim diskusijama, tj. određivanje da li je osoba koja se oglašava gej ili lezbejka. Kao najpouzdaniji način dolaženja do pola ispitanika čini se izbor diskusije koja će biti od interesa samo lezbejkama ili samo gej muškarcima, odnosno pronalaženje dve odvojene, po što većem broju parametara analogne teme, koje će sadržavati istoplonu interakciju, kako bi broj grešaka prilikom zaključivanja o polu korisnika bio sveden na minimum.

- c) Krenulo se od izbora uzorka lezbejske komunikacije, jer, u okviru foruma, postoji poseban podforum namenjen lezbejkama. Ovaj podforum napravljen je kako bi žene homoseksualne orijentacije imale sopstveni prostor za razmenu iskustava i postavljanje tema koje su im relevantne, odvojen od ostalih podforuma na kojima učestvuju korisnici oba pola (iako postoje teme koje su bliskije i interesantnije gej muškarcima, ne postoji poseban gej podforum). U okviru lezbejskog podforuma pronađena je tema koja ispunjava sledeće uslove:
- *Vezana je za lezbejski identitet*, iskustvo, specifične vrednosti i preferencije, kako bi se smanjila šansa da muškarci učestvuju u diskusiji, ili da, ukoliko učestvuju, budu lako primetni¹¹.
  - *Relativno je aktuelna*, tj. diskusija nije zamrla, još uvek se postavljaju poruke ili su se do skora postavljale. Praktičan razlog za izbor aktuelne teme je taj što se delovi starih tema povremeno brišu da ne bi opterećivali forum, tako da ne postoje informacije o tome jesu li stare diskusije sačuvane u celovitom obliku.
  - *Sadrži dovoljan broj postova* tj. postavljenih poruka. Ono što se u istraživanjima internet komunikacije smatra dovoljno velikim uzorkom formalno je određeno brojem koji dozvoljava izvođenje određenih statističkih testova. Taj broj zavisi od frekvencije sa kojom se fenomen (u ovom slučaju rodno specifične odlike stila komunikacije) pojavljuje u podacima i od broja kategorija kojima je fenomen opisan, tj. broja varijabli¹². Tako je za optimalan broj izabrano oko 200-250 poruka, što donekle predstavlja i tehnički limit, s obzirom na to da se kodiranje vrši neautomatski, tj. od strane samostalnog procenjivača (ukupan uzorak poruka je duplo veći, jer se procenjuju dve diskusije).

¹¹ Kada je postojala osnovana sumnja da je muškarac ostavio poruku na lezbejskoj temi, ili žena na gej diskusiji, te poruke su izostavljane iz analize.

¹² Statistička tehnika koja je korišćena u ovom istraživanju je Hi-kvadrat test, koji kao uslov za izračunavanje postavlja da, u slučaju kada nominalna varijabla ima samo dve kategorije (lezbejke i gej muškarci), očekivane frekvence u ćelijama matrice nisu manje od 5 u 20% kategorija i nijedna frekvencija nije manja od 1. U prikazu rezultata će se videti da je ovaj formalni uslov ispunjen.

- d) Nakon izbora diskusije koja će predstavljati uzorak lezbejske komunikacije, pronađena je diskusija sa analognom temom, samo od interesa za gej muškarce, koja ima približno isti broj postova (dok se kod lezbejki diskusija tiče preferencija i iskustava korisnica sa *butch* devojkama, kod gej muškaraca govori se o preferencijama i iskustvima sa isfeminiziranim mladićima).

Dakle, pored toga što je odlučeno da uzorak bude određen temom, tj. svim postovima u jednoj diskusiji (a ne slučajnim izborom poruka nezavisno od teme na kojoj su postavljene), kako bi se kontrolisao uticaj konteksta, i uzorak gej komunikacije izabran je tako da se što više dimenzija, koje mogu biti uzrok varijacije fenomena, drži konstantnim. Ovakav postupak izbora podataka trebalo bi da olakša interpretaciju rezultata. Pored toga, sličan broj postova u poduzorcima treba da obezbedi podjednaku šansu za pojavljivanje fenomena i neophodan je za primenu statističke analize. Ukupan uzorak čini 507 poruka, od toga je 252 poruke na temi namenjenoj lezbejkama, a 255 poruka na temi namenjenoj gej muškarcima¹³.

Etičko pitanje

Ispitivanje pisane komunikacije koja se odvija među korisnicima u javnom prostoru kakav je internet ima jednu važnu metodološku prednost nad klasičnim sociolingvističkim istraživanjima. Ovim pristupom izbegava se "paradoks posmatrača" (Labov, prema Spolsky, 1998), jer istraživač može pratiti spontanu komunikaciju bez toga da bude primećen. Ipak, ovo svakako otvara izvesna etička pitanja.

Kako bih imala pristup svim podacima na forumu i, ujedno, kako bih stekla uvid u njegov način funkcionisanja, pravila, dinamiku interakcije i sl., u svrhe istraživanja preuzela sam ulogu posmatrača-učesnika. To znači da sam otvorila svoj nalog na sajtu Gay Serbia, da sam pristupala diskusijama tokom perioda koji je prethodio izboru podataka za analizu, ali da nisam učestvovala u interakcijama kako ne bih interferirala sa podacima. Činjenica da učesnici nisu bili svesni mog prisustva i uloge, kao i da nisam pribavila informisani pristanak za analizu njihove komunikacije, postavlja izvesne etičke dileme. Iako u oblasti istraživanja komunikacije na internetu i dalje traju rasprave o etičkim pitanjima, uobičajena je praksa da se od učesnika komunikacije ne traži informisani pristanak. Kao opravdanje navodi se činjenica da se ova komunikacija odvija u javnom prostoru, što je čini dostupnom svima, pa se ne razlikuje suštinski od sadržaja koji se prenose preko drugih masovnih medija (Del-Teso-Craviotto, 2006). Pored toga, smatra se da je identitet učesnika zaštićen upotrebom korisničkog imena, mada se u cilju povećanja anonimnosti preporučuje da se ona navode izmenjeno ili da se izostave,

¹³ Sadržaju ovih diskusija pristupljeno je 17.8.2008. godine, kada su sve poruke snimljene i u analizu nisu ušle naknadne izmene na ovim temama.

što će biti usvojeno i u ovom tekstu (iz istog razloga nije naveden tačan naziv diskusija koje su ispitivane).

Operacionalizacija varijabli

Tokom perioda rane popularizacije interneta uvreženo je bilo shvatanje da identitet korisnika ostaje skriven i da čisto verbalno ispoljavanje, uz nedostatak fizičkih naznaka, ne odaje informacije o nečijoj rasnoj pripadnosti, socijalnoj klasi, rodu itd., zbog čega se ovaj medijum smatrao inherentno demokratskim i egalitarnim (Androutsopoulos, 2006). Međutim, iako virtuelno okruženje pruža mnogo povoljnije uslove za odstupanje od očekivane rodne uloge, jer nedostaje neposredna fizička evidencija o polu i očekivanom rodu govornika, slobodno isprobavanje različitih ponašanja i oblika samopredstavljanja je relativno retko. Većina empirijskih nalaza nije potvrdila pretpostavku o rodnoj anonimnosti i postoji niz dokaza da je jezik na internetu rodno obojen i da korisnici ispoljavaju naznake kulturno-uslovljenih rodnih stilova prilikom komunikacije¹⁴. Jezičke odrednice koje se navode kao karakterističnije za ženski, odnosno muški rod, analogne su onima koje su opisane u vezi sa komunikacijom lice-u-lice u sociolingvističkim studijama.

Tabela 1. Odlike femininog i maskulinog diskurzivnog stila

ASPEKT KOMUNIKACIJE	<i>feminini stil</i>	<i>maskulini stil</i>
IZNOŠENJE SOPSTVENIH STAVOVA	1. umerene tvrdnje i lična orijentacija 2. objašnjenja i pozivanje na reference 3. pitanja	1. sugestivne tvrdnje i autoritativna orijentacija 2. pozivanje na pseudo reference 3. retorička pitanja
ODNOS PREMA STAVOVIMA SAGOVORNIKA	1. slaganje sa drugima 2. uvažavanje tuđeg mišljenja 3. traženje potvrde od drugih iz grupe	1. kritikovanje tuđeg mišljenja 2. izvlačenje iz konteksta i pogrešno interpretiranje 3. distanciranje od teme
ODNOS PREMA DRUGIMA	1. podrška drugima – komplimenti, nudi pomoći, saveti 2. učtivost – izvinjenja, molbe, zahvaljivanje	1. verbalna agresija – izazivanje drugih, vređanje, ismevanje, sarkazam 2. vulgarnost – psovke i vulgarne reči 3. samopromocija

Prilikom preciznog definisanja ključnih koncepata tj. kategorija za kodiranje materijala, najviše sam se oslanjala na rad Suzan Hering koja se istraživanjima kompjuterski posredovane komunikacije bavi od prvih dana nastanka mreža korisnika nalik internetu i čija su istraživanja pre svega usmerena na odnos između roda i jezika. Ona je oslanjajući se na sociolingvističke nalaze o rodnim razlikama u

¹⁴ Opservacije na velikim uzorcima internet korisnika pokazale su da skoro 90% svih rodno obojenih ponašanja jasno referiše na muškarce i žene, i to na tradicionalne stereotipne načine (Herring, 2000).

stilovima komunikacije i na rezultate sopstvenih empirijskih istraživanja internet interakcije, opisala odlike diskurzivnih stilova pretežno svojstvenih muškarcima, odnosno ženama prilikom komunikacije u onlajn diskursu (Herring, 1996a, 1996b, 1999, 2000, 2001, 2004), koji su uglavnom potvrđeni i u istraživanjima drugih autora (Jaffe et al., 1995; Savicki, Lingenfelter. & Kelley, 1996; Witmer & Katzman, 1997; Soukup, 1999; Savicki & Kelley, 2000; Wolf, 2000; Huffaker & Calvert, 2005). Ukoliko pokušamo da sistematizujemo stilske karakteristike koje ona navodi, primetićemo da se one tiču tri aspekta komunikacije: a) iznošenja sopstvenih stavova i mišljenja; b) reakcija na stavove sagovornika i c) odnosa prema sagovorniku, koji se može uzeti i nezavisno od odnosa prema onome što on govori. U tabeli 1 navedene su karakteristike femininog i maskulinog diskurzivnog stila, po datim aspektima komunikacije.

Dakle, prethodna istraživanja ukazuju na to da su prilikom iznošenja sopstvenih stavova žene sklonije da koriste umerene tvrdnje, sa ogradama tipa *ne tako mnogo, verovatno, možda, moguće je, izgleda da, znam da zvuči glupo ali...* itd. Sličan efekat postiže se ličnom orijentacijom, tj. referisanjem na sopstveno iskustvo i isticanjem lične perspektive – izjave počinju sa *ja, meni (meni se čini, rekla bih, po mom iskustvu i sl.)*. Osim toga, sklonije su da obrazloženo iznose svoje mišljenje (navodeći razloge i argumente), i da postavljaju pitanja i traže savete ukoliko imaju nedoumice. Žene češće nude podršku u odnosu prema drugima i učtivije su prilikom komunikacije na internetu – češće se zahvaljuju, izvinjavaju, daju komplimente, uvažavaju mišljenje drugih, koriste obazriv govor koji izbegava direktnu konfrontaciju, manje kritikuju i ređe koriste verbalnu agresiju. S obzirom na to da ovakav stil u žensko-ženskim grupama predstavlja diskurzivnu normu, mogli bismo očekivati sličnu situaciju u lezbejskoj diskusionoj grupi. Sa druge strane, u odnosu na žene, kod muškaraca se češće javlja stil koga odlikuje autoritarnost prilikom iznošenja mišljenja i sklonost ka konfrontiranju sa sagovornicima. Često se istinitost sopstvene pozicije pretpostavlja pre nego što je argumentovana ili dokazana, i to putem sugestivnih tvrdnji poput *očigledno je, jasno je da, ne treba ni da ističem, naravno da je tako* kao i univerzalnih kvantifikatora *svi, uvek, nikad, nijedan* itd. Retorička prinuda, odnosno postavljanje svoje pozicije tako da se ona ne može lako izazvati ni dovesti u pitanje, postiže se i pozivanjem na pseudo reference (npr. *mnoge stvari ukazuju, svi radovi u ovom polju, shvatanja nekih stručnjaka, postoje dokazi da i sl.*) kao i upotrebom retoričkih pitanja, na koja se ne očekuje stvaran odgovor, već se sugeriše odgovor koji je u pitanju već impliciran. Maskulini stil u reakcijama na mišljenja drugih, za razliku od femininog, karakteriše kritičnost, omalovažavanje tuđih stavova, namerno pogrešno interpretiranje kako bi se stekla retorička prednost, čak i obezvređivanje same teme tj. predmeta razgovora. Konfrontacioni stil preslikan je i na aspekt odnosa prema drugima, jer ga odlikuje ismevanje, izazivanje i spuštanje sagovornika (vređanje nečijeg izgleda ili osobina), davanje uvredljivih imena, i uopšte svi oblici verbalne agresije. U jezičkom ponašanju muškaraca češće se javlja i sarkazam, psovke i vulgarne reči, a muškarci

su skloniji i samoprezentaciji tj. referisanju na sebe, na svoj status, stručnost, titulu, poznavanje bitnih drugih, pozitivne osobine itd.

Osim pomenutih stilskih odrednica istraživanje je uzelo u obzir još jednu varijablu, za koju se u prethodnim istraživanjima pokazalo da je rodno diskriminativna – korišćenje smajlija i emotikona za izražavanje emotivnih stanja i raspoloženja. Empirijski nalazi skoro po pravilu ukazuju da žene koriste više oznaka emotivnih stanja u svojim porukama u odnosu na muškarce (Witmer & Katzman, 1997; Herring, 2000; Wolf, 2000; Huffaker & Calvert, 2005), što je saglasno sa ranijim nalazima da žene češće referišu na emocije u govoru (Macaulay, 2005; Murachver & Janssen, 2007).

Ne treba zaboraviti da se odrednice oba stila, i femininog i maskulinog, pojavljuju u verbalnom ispoljavanju osoba oba pola, iako istraživanja iz oblasti sociolingvistike i CMC-a ukazuju na to da je distribucija ovih odrednica rodno specifična, o čemu je već bilo reči (mada se naravno nisu u svim istraživanjima sve pomenute jezičke odrednice pokazale kao rodno diskriminativne).

Postupak analize

Metodološki okvir za prikupljanje i analizu uzoraka verbalne interakcije bila je analiza diskursa, koja u svojoj osnovi ima klasičnu analiza sadržaja (podrazumeva kodiranje i prebrojavanje jedinica analize), a dodatno je prilagođena prirodi i specifičnostima internet komunikacije. Ovakva analiza je podrazumevala kvantitativnu komponentu, jer su računate relativne frekvence lingvističkih odrednica koje su međusobno poredene upotrebom statističkih tehnika. Ipak, sam postupak kodiranja materijala podrazumevao je proces kvalitativne analize, jer fenomen od istraživačkog interesa nije strukturalne, već semantičke prirode, i nemoguće ga je bez interpretiranja prevesti u određene kategorije (ma koliko one bile precizno i iscrpno definisane).

Najpre je napravljena matrica podataka dimenzija $n \times m$, gde n predstavlja broj jedinica analize (507 poruka), a m broj kategorija za kodiranje (19 varijabli – pol, 17 odlika diskurzivnih stilova i broj emotikona). Materijal je kodiran u skladu sa definisanim kategorijama, tako što je u ćelijama matrice podataka za svaku poruku beleženo pojavljivanje ili odsustvo svake stilske varijable. Zatim su izračunate frekvence i procenti pojavljivanja svake varijable za dve subpopulacije korisnika (lezbejke i gej muškarci). Kako bi se proverilo da li između dve grupe korisnika postoji statistički značajna razlika u frekvenciji ispoljavanja stilskih odrednica i broju grafičkih oznaka, upotrebljen je Hi-kvadrat test.

Na ovaj način dobijeni rezultati dopunjeni su analizom toka komunikacije koja je bila usmerena na interpretaciju dinamike promene frekvencija ispoljavanja femininog i maskulinog stila tokom diskusija, kako bi se podrobnije ispitalo

posredovanje konteksta konverzacije prilikom izbora rodno specifičnih diskurzivnih odlika.

Prikaz i interpretacija rezultata

Feminine i maskuline odlike diskurzivnih stilova

Prikaz rezultata koji se tiču ispoljavanja odlika maskulinog i femininog stila dat je u tabeli 2 (zbog uštede prostora u tabeli su uglavnom izostavljeni rezultati koji nisu statistički značajni). U prvoj koloni pobrojane su stilske odlike čije je pojavljivanje u porukama korisnika beleženo. U gornjoj polovini tabele nalaze se odrednice femininog, a u donjoj polovini, odrednice maskulinog stila. Druga i treća kolona sadrže procenete stilskih varijabli u poduzorku lezbejske komunikacije, odnosno komunikacije između gej muškaraca. Poslednje dve kolone sadrže rezultate statističkih testova: vrednost hi-kvadrat statistika (χ^2)¹⁵ – kojim se ispituje da li su stilske odlike ravnomerno raspoređene u poduzorcima komunikacije, tj. da li se poruke muških i ženskih homoseksualnih korisnika razlikuju po frekvenciji ispoljavanja femininih i maskulinih stilskih karakteristika; i statističku značajnost ovog statistika (p; u tabeli su razlike značajne na nivou 0.05 označene znakom *, razlike značajne na nivou 0.01 znakom **, a one koje su statistički neznačajne kosom crtom).

Prvo što se može uočiti iz tabele jeste da postoje statistički značajne razlike između gej i lezbejske komunikacije u ispoljavanju femininog, odnosno maskulinog stila ($\chi^2 = 12.94$ i $\chi^2 = 9.95$, oba značajna na nivou 0.01). Dok polovina lezbejskih poruka (53.57%) sadrži bar jednu karakteristiku femininog stila, takav je slučaj samo sa trećinom poruka (32.16%) muških homoseksualaca. Sa druge strane, oko 40% muških poruka sadrži makar jednu odrednicu maskulinog stila, naspram samo 25% poruka homoseksualnih žena. Ipak, pre nego što zaključimo da se u jezičkom ispoljavanju lezbejki češće pojavljuju odlike femininog nego maskulinog stila, a da za gej muškarce važi obrnuto, trebalo bi pogledati koje konkretne razlike doprinose tom opštem utisku, jer se u pogledu polovine stilskih karakteristika dva poduzorka komunikacije ne razlikuju značajno.

Što se femininih stilskih karakteristika tiče, muški i ženski korisnici se pre svega razlikuju u aspektu iznošenja svojih stavova. Lezbejke češće postavljaju pitanja i traže pojašnjenja i, u skladu sa tim, češće nude objašnjenja i obrazloženja svojih stavova. Osim toga, učtivije su u komunikaciji sa sagovornicima (mada samo 3% poruka sadrži naznake učtivog ophođenja).

¹⁵ Uobičajeno je da se uz vrednost test statistika navodi broj stepeni slobode koji se uzima u obzir pri zaključivanju o njegovoj statističkoj značajnosti. U slučaju varijable sa dve kategorije (poruke muških i ženskih homoseksualnih korisnika) taj broj iznosi jedan ($df = 1$) i to važi za sve vrednosti hi-kvadrat statistika koje će biti navedene, pa će, radi uštede prostora, navođenje broja stepeni slobode biti izostavljeno.

Tabela 2. Frekvence i procenti stilskih odlika u poduzorcima komunikacije i stat. značajnost njihove razlike

	Procenti % (lezbejke)	Procenti % (gej m.)	χ^2	P
BAR 1 ODLIKA FEMININOG STILA	53.57%	32.16%	12.94	**
Iznošenje sopstvenih stavova - F	32.94%	17.65%	11.28	**
<i>Objašnjenja i reference</i>	7.54%	1.18%	11.64	**
<i>Pitanja</i>	15.87%	6.27%	10.29	**
Odnos prema stavovima sagovornika – F	20.24%	14.12%	2.59	/
Odnos prema drugima - F	10.32%	4.31%	6.08	*
<i>Učtivost</i>	2.78%	.39%	4.50	*
BAR 1 ODLIKA MASKULINOG STILA	25.40%	41.18%	9.95	**
Iznošenje sopstvenih stavova - M	8.73%	12.16%	1.53	/
Odnos prema stavovima sagovornika – M	7.54%	11.76%	2.47	/
Odnos prema drugima – M	14.29%	32.16%	17.93	**
<i>Spuštanje i sarkazam</i>	11.90%	25.49%	12.89	**
<i>Vulgarnosti</i>	2.78%	7.06%	4.84	*

* < 0.05

** < 0.01

Sa druge strane, razlike u ispoljavanju maskulinih karakteristika uglavnom se iscrpljuju u aspektu komunikacije koji se tiče odnosa prema drugima. Gej muškarci su skloniji svim oblicima verbalne agresije – češće otvoreno kritikuju stavove sagovornika, skloniji su ismevanju, izazivanju i spuštanju ostalih učesnika u diskusiji, davanju pogrdnih imena i upotrebi nepristojnih reči. Poduzorcima komunikacije muških i ženskih homoseksualnih korisnika su uglavnom izjednačeni po ostalim rodno obojenim diskurzivnim odlikama.

Važno je napomenuti da osim što postoje statistički značajne razlike između lezbejki i gej muškaraca u pogledu ispoljavanja nekih rodno specifičnih stilskih odlika, mogu se uočiti i izvesne pravilnosti u okviru pojedinačnih diskursa samih tih subpopulacija (tabela 3).

Lezbejski diskurs sadrži značajno više odlika femininog stila nego maskulinog ($\chi^2 = 25.33$, značajno na nivou 0.01). Ipak, nisu karakteristike femininog stila značajno različite od karakteristika maskulinog u svim aspektima komunikacije. Kada je reč o iznošenju sopstvenih stavova i reagovanju na stavove sagovornika, žene se u značajnoj meri više oslanjaju na odlike konfirmatornog stila, nego na odlike konfrontacionog. Sa druge strane, što se samog odnosa prema sagovorniku tiče, podjednako su zastupljeni uljudnost i spuštanje sagovornika, podrška i sarkazam.

U okviru poruka homoseksualnih muškaraca ne postoji statistički značajna razlika u pojavljivanju maskulinih i femininih stilskih odlika. Ipak, i u ovom slučaju postoji nekonzistentnost na nivou pojedinih aspekata komunikacije. Dok prilikom

iznošenja sopstvenih stavova i reakcija na stavove ostalih korisnika muškarci koriste stilske odlike karakteristične za oba roda, to se svakako ne može reći za odnos prema samim sagovornicima. U njihovom jezičkom ispoljavanju se značajno češće pojavljuju različiti oblici verbalne agresije od izraza podrške i učtivosti. Ukoliko ovaj nalaz na trenutak ostavimo po strani i osvrnemo se na činjenicu da u uzorku gej komunikacije, sveukupno, ima podjednako maskulinih i femininih stilskih odrednica mogli bismo zaključiti da su gej muškarci, u većoj meri nego lezbejke, skloni da odstupe od svog rodno odgovarajućeg stila komunikacije i prihvate suprotni.

Tabela 3. Rezultati statističkih testova za utvrđivanje značajnosti razlike između maskulinih i femininih stilskih odlika u okviru pojedinačnih poduzoraka komunikacije

		Frekvence (lezbejke)	χ^2	p	Frekvence (gej m.)	χ^2	p
BAR 1 ODLIKA FEMININOG STILA		53.57%	25.33	0.01	32.15%	2.84	/
BAR 1 ODLIKA MASKULINOG STILA		25.39%			41.17%		
Iznošenje sopstvenih stavova	Feminini stil	32.93%	35.44	0.01	17.65%	1.95	/
	Maskulini stil	8.73%			12.15%		
Odnos prema stavovima sagovornika	Feminini stil	20.24%	14.63	0.01	14.12%	0.55	/
	Maskulini stil	7.53%			11.76%		
Odnos prema drugima	Feminini stil	10.32%	1.61	/	4.31%	54.2	0.01
	Maskulini stil	14.28%			32.16%		

Što se grafičkih oznaka emotivnih stanja tiče, u ukupnom uzorku komunikacije frekvencija pojavljivanja emotikona je veoma visoka (sadrži ih oko 70% svih poruka u obe diskusije). Kao što je bilo očekivano, u uzorku lezbejske komunikacije pojavio se veći broj grafičkih znakova, nego u uzorku komunikacije između gej muškaraca (340 prema 236), i između tih brojeva postoji statistički značajna razlika ($\chi^2 = 18.78$, značajno na nivou 0.01). To da homoseksualne žene češće koriste grafičke oznake emotivnih stanja od muškaraca potvrđuje i procenat poruka koje sadrže emotikone (u odnosu na ukupan broj poruka u datom poduzorku) – 79.8% poruka lezbejskog poduzorka i 60.8% poruka gej poduzorka.

Pre nego što završim razmatranje razlika u ispoljavanju femininih i maskulinih diskurzivnih karakteristika, sledeća napomena mi se čini umesnom. Kao što je ranije istaknuto, prilikom definisanja kategorija za kodiranje materijala oslanjala sam se na opise rodno specifičnih stilskih odrednica iz istraživanja Suzan Hering koji su dobijeni pretežno ispitivanjem pisane interakcije na akademski orijentisanoj diskusioj listi. Specifična priroda komunikacije u akademskim okvirima, uslovljava je da se u njenom istraživanju ispolje neke rodne razlike, koje su u slučaju ovog istraživanja izostale. Tu se pre svega misli na pojavljivanje lične orijentacije prilikom iznošenja mišljenja tj. referisanje na sopstveno iskustvo i isticanje lične perspektive (izjave počinju sa *meni se čini, ja bih rekla, po mom iskustvu* i sl.). Dok su ovakve izjave prilikom akademske rasprave relativno retke

(jer se kao norma postavlja objektivno izveštavanje i argumentacija, a ne pozivanje na lične stavove i preferencije) i pretežno su odlika ženskog diskursa, u ovom ispitivanju nisu nađene značajne razlike među uzorcima komunikacije muških i ženskih korisnika. Razlog može biti to što su same teme za diskusiju postavljene tako da pozivaju korisnike da sa ostalima podele svoja *lična* iskustva i stavove i počinju pitanjima "*Šta je po vama privlačno kod butch devojaka?*", "*Da li volite fem momke i šta vam se sviđa kod njih?*" ili "*Imate li iskustvo sa feminiziranim momcima u vašoj okolini i kako se vi nosite s tim?*". Dakle, korisnici oba pola su otvoreno pozvani na iznošenje mišljenja koje podrazumeva ličnu orijentaciju (tj. referisanje na sopstveno iskustvo postavljeno je za normu u ovom diskusionom okruženju) i smatram da to može biti razlog što se ova stilska odlika nije pokazala kao rodno diskriminativna, odnosno, što je njena diskriminativnost znatno smanjena.

Takođe, postoje dve diskurzivne karakteristike koje su se u istraživanju Heringove pokazale kao skoro isključivo vezane za muške korisnike – upotreba pseudo referenci i samopromocija, a koje imaju veoma nisku frekvenciju u ovom istraživanju. Smatram da i ovo možemo pripisati specifičnosti komunikacije u akademskom okruženju na kojoj je vršeno ranije ispitivanje. Naime, prilikom akademske rasprave referisanje na stručnu literaturu ili istaknute autore koji su autoriteti u datom polju je uobičajena praksa. U toj situaciji, izbegavanje direktnog referisanja i pozivanje na pseudo reference (npr. *mnoge stvari ukazuju, svi radovi u ovom polju, shvatanja nekih stručnjaka, postoje dokazi da* i sl.) omogućava da se nečiji stav validira, da mu se da autoritet, i da se ujedno oteža direktna konfrontacija i opovrgavanje, jer je teško validirati tako uopštene tvrdnje na koje se autor stava poziva. Sličan efekat postiže se i samoprezentacijom, koja podrazumeva postavljanje sebe kao autoriteta i to referisanjem na svoj status, stručnost, titulu, poznavanje drugih autoriteta itd. Čini mi se da je, s obzirom na prirodu diskusija koje su ovde bile predmet ispitivanja, znatno manja verovatnoća da se pojave ovakve diskurzivne odlike.

Ova interpretacija je u skladu sa shvatanjima koja ističu značaj kontekstualnih faktora, jer ukazuje da će pojavljivanje rodno obojenih jezičkih odrednica zavisiti od okruženja u kome se interakcija odvija, odnosno od osobenih pravila, normi, podele uloga, koji su odlika neke internet zajednice. U sledećem odeljku pokušaću da analiziram konkretna ispoljavanja ovih osobenosti diskusionog konteksta na posmatranom uzorku putem kvalitativne analize toka komunikacije.

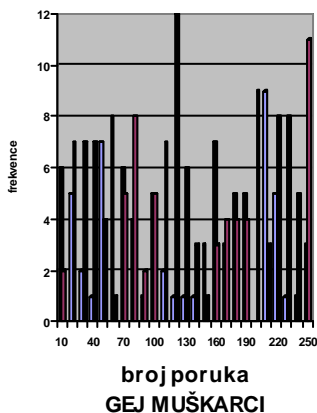
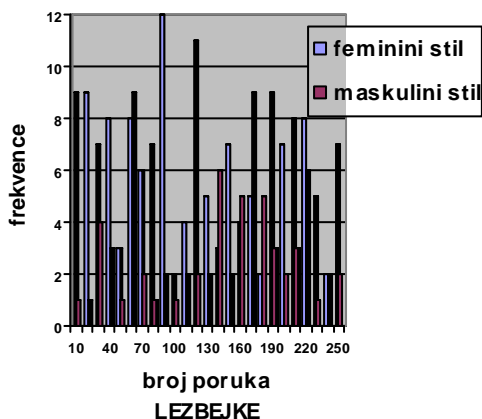
Kvalitativna analiza toka komunikacije

U dosadašnjem izlaganju rezultata akcenat je stavljen na ukupnu zastupljenost pojedinih rodno specifičnih stilskih odlika u čitavim poduzorcima komunikacije, tj. bilo je reči samo o sumama stilskih karakteristika u okviru gej, odnosno lezbejske diskusije. Takav način analize u potpunosti zanemaruje dinamiku diskusije, odnosno tok interakcije u kome upotreba maskulinih i femininih odlika uopšte ne mora biti

ravnomerno raspoređena. Krajnja suma ispitivanih instanci može biti posledica verbalnog ispoljavanja samo jednog ili par učesnika diskusije ili se, na primer, masovna pojava određenih diskurzivnih sredstava može javiti kao reakcija na neki događaj u toku odvijanja konverzacije, koji može imati veću eksplanatornu moć kada je reč o izboru i eksploataciji izvesnih stilskih karakteristika, nego što su to društvene odrednice govornika.

Kako bi se ispitala dinamika upotrebe femininih i maskulinih stilskih instanci tokom komunikacije, grafički su predstavljene njihove frekvence na periodima od po deset poruka, zasebno za obe ispitivane diskusije (grafici 1 i 2).

Grafici 1 i 2. Promena frekvencija femininog i maskulinog stila tokom diskusije kod lezbejki i gej muškaraca

Na apscisi se nalazi redni broj poruka tokom diskusije, a na ordinati frekvence femininih (plava boja) i maskulinih (crvena boja) stilskih odlika. U nastavku će biti komentarisani delovi diskusija u kojima je došlo do naglog skoka u frekvenciji rodno specifičnih diskurzivnih karakteristika (biće radi ilustracije navođeni i kratki izvodi iz verbalne razmene među učesnicima), kako bi se dodatno rasvetlelo posredovanje konteksta same konverzacije prilikom izbora i upotrebe pojedinih stilskih odlika.

Počnimo od diskusije između homoseksualnih žena, predstavljene na prvom grafikonu. Možemo primetiti da su tokom većeg dela njihove interakcije feminine odlike dominantnije od maskulinih ili, u manjem broju slučajeva, približno izjednačene sa njima (zbog ograničenog prostora ovi delovi neće biti navođeni i komentarisani). Ipak, iako su uvažavanje tuđih stavova, podrška i slaganje postavljeni kao norma u komunikaciji, poruke pojedinih učesnica u diskusiji dovele su do nešto burnijih reakcija sagovornica (deo grafika oko 170-og podeoka). Treba

napomenuti da je u obe ispitivane diskusije bilo moguće uočiti implicitne norme i sistem vrednosti, koji se pre svega tiču bezrezervno afirmativnog odnosa prema homoseksualnoj kulturi i ideologiji koja je prati. Sve što je moglo biti protumačeno kao netolerantan ili homofobičan stav nailazilo je na žestoku osudu jednog dela korisnika foruma. Iako je ova tendencija primetna i kod lezbejki i kod gej muškaraca, ona nije podjednako zastupljena u obe diskusije i reakcije učesnika se u priličnoj meri razlikuju.

Dakle, kada je jedna od korisnica prekršila ovu implicitnu normu (izgovoreno u vezi sa *butch* devojkama – "*pa to sve mogu da nadjem kod dečka... dobro ukusi su različiti ali ne mogu da verujem da nekoga to privlači*"), to je naišlo na nepodeljenu osudu ostalih učesnica. Treba posebno obratiti pažnju na to koja diskurzivna sredstva se pojavljuju u reakciji na poruku ove korisnice. Kao prvo javlja se umerena kritika (koja je obrazložena i čak ima naznaku razumevanja "*Stani malo, razmisli, kapiram mlada si...*"), a zatim sarkazam ("*Samo vodi racuna da ne nabacis koji mishic da ti ne bi nariusio zensku lepotu... znas da je najviše sto jedna zena sme da podigne malo laka na noktima i kre'ona na trepavicama ili gde vec*"), mada čitavu razmenu pre svega odlikuje davanje saveta i obzir prema godištu sagovornice, koje je sadržano u nadimku, a može se i zaključiti iz prethodnog konteksta konverzacije (njena reakcija na prvobitnu kritiku i sarkastične opaske bila je "*wow sad ste vi pametni a ja ispala glupa ☹*"), a odgovor drugih korisnica na tu reakciju - "*Ne mislim da si glupa, mislim da si mlada ☺ I da ne bi bilo lose da razmislis o drugacijim percepcijama*"; "*procitaj nesto o identitetima, ulogama, kapiram da je to samo mladalacko nerazmisljanje*"). Dakle, ostale učesnice na ono što doživljavaju kao verbalnu provokaciju odgovaraju pretežno podučavanjem i objašnjavanjem. Naravno, reakcije na stavove nekoga ko se doživljava ravnopravnim (po znanju, često i stažu na forumu) se donekle razlikuju, ali osim sarkastičnih opaski, i povremeno, nešto grubljih šala, nijedna interakcija ne prelazi konvencionalno utvrđene granice pristojnosti i nema otvorenog napadanja ni vređanja među učesnicama diskusije.

Tok diskusije između gej muškaraca, prikazan na grafiku 2, pokazuje da, iako maskulini stil dominira u par navrata tokom komunikacije, ta dominacija nije tako jednoznačna tokom cele diskusije kao što je to kod lezbejki bio slučaj (što je u skladu sa rezultatima kvantitativne analize). Prilikom komentaranja koncentrišu se samo na aspekte muške diskusije koji se izdvajaju u odnosu na komunikaciju među ženama. Pre svega, znatno je češća upotreba vulgarnih reči, uvredljivih kvalifikacija i agresivnog govora uopšte, što je dobijeno i kvantitativnom analizom i ovde neće biti ilustrovano. Rečeno je već da je na osnovu verbalnih razmena među učesnicima na obe diskusije moguće zaključivati o postojanju izvesnih normi. Čini se da gej tema daje više povoda za burnu raspravu od lezbejske, jer se nedostatak simpatije ili netrpeljivosti prema isfeminiziranim mladićima po pravilu interpretira kao homofobični ispad, što često nije slučaj kada je reč o *butch* devojkama. Iako se čini da negativan stav prema feminiziranosti (koja se u popularnoj kulturi nužno

dovodi u vezu sa homoseksualnošću, pa odatle i kvalifikacija homofobičnosti) ima veći potencijal da mobilise emocije koje dovode do konflikta u toku diskusije, reakcije učesnika u velikoj meri zavise od toga na koji način je stav izražen. Navešću dva, u priličnoj meri suprotna primera, koja mogu biti ilustrativna.

Osnivač teme se oglasio negde na sredini diskusije (na grafiku je tu najveća koncentracija visokih frekvencija maskulinih stilskih odlika) kako bi rekao da on *"fem momke ne podnosi, stidi ih se i čak mu se gade..."*. Reakcije na ovako direktno izraženu netolerantnost bile su bez izuzetka negativne i podrazumevale isključivo uvrede i sarkastične opaske (*"mozda ti se gadi ono sto nesvesno vidjas u ogledalu"; "glupost jeste dar prirode ali je ne treba isticati"* itd.). Niko nije stao na stranu ovog korisnika, niti pokazao razumevanje za tako otvoreno iskazanu averziju. Sredinom drugog dela diskusije pojavljuje se poruka koja je po sadržaju donekle slična prethodno opisanoj, ali se po formi, odnosno načinu na koji je iskazana, veoma razlikuje. Ovaj drugi korisnik poverava drugima svoje problematično iskustvo i traži savet, obraća se za pomoć (*"Osecao sam jako teske poglede ljudi pa i strah iduci sa njim po mracnim ulicama i mimoilazeci tu i tamo poneku dark grupicu sumnjivih tipova koji su nas takodje pratili pogledima... Zanima me kako se vi nosite sa tim? Da li imate takvog decka ili druga, kako se osećate dok idete sa njim u setnju preko dana, uvece...? ...Da li ste, ako jeste-kako prevazisli taj uzasan osećaj stida, straha...?"*). Deo ostalih korisnika na ovo reaguje kao u prethodnom slučaju – oni poruku doživljavaju kao provokaciju i uvredu, posledicu homofobičnog i netolerantnog stava prema drugim homoseksualcima. Ne nalaze razumevanja za problem ovog korisnika, niti reaguju na neagresivni ton poruke, već kritikuju ovakav stav, parodiraju ga, koriste sarkazam (*"Ma kakvi, mici, nemoj ti duso da se cimas, nego sledeci put kad vidis isfeminiziranu tetku, ti mu nesto dobaci, ili jos bolje, zvekni ga necim po glavi. Tako ces jednim udarcem da ubijes dvije muve - ispasces kul i muskarcina, a ta femkasta olos nece nekom drugom praviti probleme koje ti, mukica, sad prozivljas."*). Sa druge strane, jedan deo učesnika u diskusiji pre svega reaguje tako što pruža podršku i ohrabrenje korisniku koji se obratio za pomoć (*"Sve osude na tvoj racun izrecene ovde cisto su licemerje... da razumem tvoj problem , da i ja ga imam i da i svi ga imaju u manjoj ili vecoj meri. taj problem je ljudska slabost i sto ga bolje budemo prepoznali u samom sebi bolje cemo se protiv njega boriti..."*; *"Podrzavam tvoju iskrenost u vezi svega ovoga. Mnogi misle potpuno isto kao i ti, ali nemaju ... da to javno priznaju, a kamoli zelju za promenu."*). Ovde postaje očigledno postojanje jedne druge implicitne norme koja se tiče solidarnosti prema drugim članovima gej zajednice, pogotovo onima koji pokazuju motivaciju da izađu na kraj sa sopstvenim predrasudama nastalim pod pritiskom homofobične sredine. Tako se kohezivnost i solidarnost unutar grupe stavljaju iznad direktne aktivističke borbe protiv "neemancipovanih" pripadnika gej zajednice. Dakle, poruka drugog korisnika je sasvim drugačije interpretirana i iskazan stepen razumevanja za njegov problem, kao i promovisanje podrške i savetovanja kao ispravnih načina da se na nečije stavove utiče, bliski su strategiji

suočavanja sa konfliktima koja je karakteristična za komunikaciju među lezbejkama. Ovako podeljene reakcije gej učesnika dovode do toga da su frekvencije maskulinih i femininih odlika u drugoj polovini diskusije na nekim mestima visoke, i pritom izjednačene (posle dvestote poruke, v. grafik 2), a nastavak oštre diskusije i sukobljavanja između, uslovno rečeno, pripadnika ove dve struje dovodi do naglog skoka broja konfrontacionih stedstava u interakciji (posebno uvreda i sarkastičnih opaski), pa frekvencija maskulinih diskurzivnih karakteristika ima nagli skok na kraju diskusije, koja je, ubrzo zatim, okončana od strane moderatora.

Grafički prikaz toka interakcije i navođenje primera komunikacije između učesnika sa dve posmatrane teme imao je za cilj da osvetli koji to konkretni događaji tokom konverzacije interveniše prilikom izbora diskurzivnih sredstava, i kako sadržaj komunikacije upućuje na postojanje određenih normi koje modeliraju interakciju među učesnicima u diskusiji.

Diskusija rezultata

To na koji način će prikazani rezultati biti interpretirani zavisi od toga sa kog teorijskog polazišta krećemo, ali i od toga koji nalaz uzimamo kao centralni. Ponudiću dva moguća interpretativna okvira, sa ciljem da pokažem da ovaj drugi pruža više mogućnosti za objašnjenje različitih dobijenih rezultata, koji nisu tako jednostavno međusobno uklopivi.

Nalaz da se homoseksualne žene razlikuju od muškaraca po ispoljavanju rodno obojenih stilskih odlika, i to tako što se u verbalnom ponašanju lezbejki češće pojavljuju odlike femininog, a u diskursu gej muškaraca odlike maskulinog stila, možemo posmatrati kao centralni, jer pruža odgovor na pitanje postavljeno na početku i ukazuje nam na jednu (statistički potvrđenu) opštu tendenciju. On se, najpre, može interpretirati u okviru socijalizacijske paradigme, i tu bi govorio u prilog onih teorijskih stanovišta koja smatraju da se homoseksualne osobe na istovetan način rodno socijaliziraju kao heteroseksualne (Rutter i Pepper, 1996), što posledično vodi tome da ispoljavaju rodne odrednice koje su u skladu sa njihovim bilološkim polom. Ukoliko, pak, kao relevantniji rezultat za objašnjenje homoseksualnog verbalnog ponašanja uzmemo taj da su gej muškarci, značajno više od lezbejki, skloni da odstupe od svog rodno odgovarajućeg stila komunikacije (kod njih se podjednako pojavljuju i maskuline i feminine diskurzivne karakteristike), gornja interpretacija prestaje da bude odgovarajuća. Ipak, objašnjenje ne nude ni teorije socijalizacije koje zastupaju tezu suprotnu gore navedenim, tj. koje ističu da se bitan deo gej i lezbejskog identiteta tiče trans-rodno ponašanja, tj. ponašanja koje se smatra prikladno suprotnom polu (Bohan, 1996), i koje pretpostavljaju analognu inverziju i u pogledu jezičkog ponašanja, jer ne pretpostavljaju mogućnost da do inverzije dolazi samo kod homoseksualnih muškaraca.

Čini mi se da je najadekvatnija interpretacija oba pomenuta nalaza, ona koja daje primat jeziku (a ne rodnom ili homoseksualnom identitetu) i govori o eksploataciji stila kao resursa koji omogućava da se odgovori na različite zahteve situacije. Tako da je najbolje krenuti od uvida da i lezbejke i gej muškarci koriste i maskulini i feminini stil tokom komunikacije sa drugima, a da specifične stilske odrednice služe različitim svrhama tokom konverzacije, odnosno da je njihov izbor kontekstualno uslovljen i posredovan različitim intervenišućim varijablama (što sam pokušala da pokažem kroz analizu toka komunikacije). Pre nego što detaljno razmotrimo faktore koji se pojavljuju kao relevantni za izbor određenih stilskih instanci, korisno je dodatno razmotriti posredan odnos roda i jezika.

Ranije je već bilo reči o tome da je problematično pretpostaviti direktnu vezu između upotrebe jezika i pripadnosti nekoj socijalnoj grupi. Možemo tvrditi da postoji veća mogućnost da žene koriste standardnije forme u govoru od muškaraca, i to kada se nađu u sličnim situacijama (što su mnoga istraživanja i utvrdila, v. Cheshire, 2003; Chambers i Trudgill, 2004), ali ne možemo na osnovu standardnosti nečijeg govora zaključivati da je ta osoba žena. Razlog tome je što je standardan govor asociran u našoj kulturi sa još nekim odrednicama osim femininosti, npr. sa profesionalizmom, visokom obrazovanošću ili govorom u formalnim kontekstima (Coupland, 2007; Cameron i Kulick, 2003). Stoga je neispravno da svaku kvantitativno izraženu rodnu tendenciju u jezičkom ispoljavanju interpretiramo kao socijalno relevantnu za sam rod. Takvo pripisivanje često zamagljuje mnogo kompleksniju sliku i skriva povezanost jezika i situacionih varijabli ili drugih odrednica društvenog identiteta, po kojima su sami uzorci muškaraca i žena heterogeni. Načini govora su često asocirani sa određenim ulogama (npr. profesionalnim), aktivnostima, situacijama i osobinama ličnosti (uljudnost, skromnost, agresivnost) i u meri u kojoj su ove uloge/situacije/osobine kulturno određene kao rodne, specifičan govor će upućivati na rod. Dakle, za razliku od fonoloških varijabli, koje svoje socijalno značenje crpe isključivo iz obrazaca svoje distribucije, tj. iz asocijacije sa određenim grupama, složenije lingvističke odrednice, poput stilskih karakteristika ispitivanih u ovom istraživanju, sadrže inherentno socijalno značenje, nezavisno od grupa koje ih najčešće koriste. Isti jezički oblici mogu služiti različitim funkcijama (funkcionalna kompleksnost) i samim tim nositi različita, kontekstom uslovljena značenja, uključujući i ispoljavanje rodnog identiteta (Holmes, 1997; Cheshire, 2003).

Nakon kvantitativne i kvalitativne analize uzoraka komunikacije, ali i dodatnih zapažanja tokom izbora i prikupljanja materijala na forumu, čini mi se da je moguće izdvojiti tri kontekstualna faktora koji su, združeno uzeti, sposobni da objasne sve dobijene obrasce ispoljavanja stilskih karakteristika: priroda foruma na sajtu Gay Serbia tj. odlike specifične internet zajednice; implicitne norme na lezbejskom podforumu; i osetljivost i konfliktna priroda teme na diskusiji između gej muškaraca. O trećoj pomenutoj okolnosti bilo je reči prilikom detaljnije analize toka komunikacije na gej diskusiji. Ukazano je na to da se feminiziranost uobičajeno

dovodi u vezu sa homoseksualnošću i da se, stoga, negativan stav prema njoj najčešće tumači kao homofobičan. Homofobija je, inače, tema kojoj se u okviru gej zajednice posvećuje dosta pažnje (dovoljan je ovlašan pogled na sadržaj sajta Gay Serbia i na teme u okviru foruma) i koja ima kapacitet za mobilizaciju emocija i podsticanje konflikata kada dođe do nesuglasica među članovima. Verujem da je tako nesimetričnošću između gej i lezbejske diskusije (iako su teme naizgled analogne, one ne nose isto socijalno značenje i težinu) moguće objasniti veći broj konfliktnih situacija tokom komunikacije između gej muškaraca, što podrazumeva i više konfrontiranja tj. češće pojavljivanje onoga što se uobičajeno smatra maskulinim stilom. Ostala dva kontekstualna faktora biće razmotrena u nastavku.

Prilikom izlaganja i interpretacije rezultata ukazano je na to da se oblik ispoljenog rodno obojenog ponašanja, odnosno distribucija i frekvencija nekih stilskih odlika, može objasniti osobenošću ispitivanog diskusionog okruženja, njegovih normi, pravila, raspodele uloga. Tako, kada imamo, kao u slučaju ovde ispitivanog foruma, okruženje u kome se podstiče razmena iskustava, informacija iz privatnog života, iskazivanje osećanja, možemo očekivati visoku frekvenciju femininih stilskih odlika kod korisnika oba pola (pa se sklonost muških homoseksualaca da odstupaju od svoje očekivane rodne uloge tako što će koristiti feminine jezičke instance može pripisati prirodi konteksta komunikacije). Sama svrha foruma ohrabruje i legitimise ispoljavanje femininog stila, posebno onih aspekata koji se tiču podrške drugima, savetovanja, nuđenja pomoći, kooperacije i održavanja dobrih međuljudskih odnosa uopšte. Naime, forum se može shvatiti kao mesto koje okuplja osobe homoseksualne orijentacije, tj. pripadnike srpske gej zajednice (ime foruma u sebi sadrži podnaslov "*serbian lgbt community*") i pruža im prostor za slobodno ispoljavanje i interakciju. Takav prostor dobija veliki društveni i intimni značaj, ukoliko imamo u vidu odnos kakav gej zajednica ima sa socijalnim okruženjem¹⁶. U socio-psihološkim istraživanjima utvrđena je veza između unutargrupne kohezije i neprijateljskih odnosa sa autsajderima (Stangor, 2004), pa možemo pretpostaviti da će to što korisnici doživljavaju neprijateljske reakcije od strane svog okruženja doprineti pripisivanju važnosti članstvu na forumu i doživljaju vezanosti za ostale članove iste zajednice, što podršku i kooperaciju postavlja za diskurzivne norme.

Analogno tome, nalaz da se lezbejke u svom govoru češće oslanjaju na odlika femininog stila, i da tokom njihove diskusije ređe dolazi do konflikta, može se objasniti time što su na njihovom podforumu pomenute diskurzivne norme još istaknutije, odnosno što je imperativ podrške i održavanja skladnih međusobnih odnosa ovde snažniji u odnosu na ostatak foruma. Takođe, broj lezbejki koje se

¹⁶ Istraživanja agencija za ispitivanje javnog mnjenja i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom seksualnih manjina svedoče da su homoseksualne osobe u Srbiji izložene visokom stupnju diskriminacije, i da je preovlađujući stav okoline prema seksualnim različitostima ili ekstremno negativan ili distancirajući (preuzeto sa www.gay-serbia.com/article.jsp?aid=3286, pristupljeno 16. 08. 2011.).

tamo oglašavaju je znatno manji od ukupnog broja članova foruma, a pokazano je da je tendencija ka kooperativnom ponašanju veća u manjim grupama nego u brojnijim, jer je tada socijalni uticaj veći i pritisak zbog kršenja grupnih normi snažniji (ibid.). Lezbejski podforum stvoren je sa ciljem da homoseksualne žene dobiju svoje mesto na kome mogu razmenjivati iskustva i pružati podršku jedne drugima, a ispoljeni jezički stil se pojavljuje samo kako bi takav cilj ispunio. To ne znači da će se u drugačijim situacijama i kontekstima interakcije lezbejke identično ponašati, i tek empirijska studija njihovog jezičkog ispoljavanja u drugačijem kontekstu pružila bi nam detaljnije uvide. Isto, naravno, važi i za gej muškarce – tek posmatranje mešovite komunikacije i unutar i izvan kako homoseksualnog tako i CMC okruženja ukazalo bi na splet kontekstualnih faktora i načine na koje ti faktori određuju i posreduju oslanjanje na različite stilske resurse.

Zaključak

U okviru sociolingvističke tradicije, sve do skoro, istraživanja jezika su po pravilu bila usmerena na utvrđivanje obrazaca verbalnog ispoljavanja koji su karakteristični za pripadnike određenih socijalnih grupa. Nađene pravilnosti u upotrebi jezika su zatim interpretirane kao posledice ispoljavanja nekog specifičnog socijalnog identiteta koji nalazi svoj izraz u diskursu. Ovo istraživanje je nastojalo da prevaziđe shvatanje identiteta kao pozadinske sile koja konstituiše i strukturiše verbalno ponašanje i da pokaže da nam analiza konkretnog konteksta i okolnosti u kojima se interakcija odvija pruža veoma relevantne uvide kada je reč o objašnjenju verbalnog ispoljavanja. Jezik se u tom slučaju posmatra kao jedan od resursa koji omogućava da se odgovori na različite zahteve komunikacione situacije, a ne samo kao sredstvo izražavanja bilo rodni bilo seksualnih identitetskih kategorija (koje same postoje nezavisno od jezika, ili mu čak prethode). Takav istraživački pristup omogućava zalaženje iza opštih objašnjenja i pronicanje u prirodu odnosa između jezika i krupnih društvenih odrednica (kakve su rodna pripadnost ili seksualna orijentacija) i ukazuje nam na faktore koji modeliraju ili, u nekim slučajevima, i u potpunosti određuju varijacije u upotrebi jezika.

Literatura

- Androutsopoulos, Jannis. 2006. Introduction: Sociolinguistics and Computer-mediated Communication. *Journal of Sociolinguistics*, vol. 10, br. 4: 419-438
- Bohan, S. Janis. 1996. *Psychology and Sexual Orientation*. New York: Routledge
- Butler, Judith. 2000. *Nevolje s rodnom*. Zagreb: Ženska infoteka
- Cameron, Deborah & D. Kulick. 2003. *Language and Sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press

- Cameron, Deborah. 2007. *The Myth of Mars and Venus: Do Men and Women Really Speak Different Languages?* Oxford: Oxford University Press
- Chambers, J. K & P. Trudgill. 2004. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press
- Cheshire, Jenny. 2003. Sex and Gender in Variationist Research, u: J. K. Chambers, P. Trudgill & Natalie Schilling-Estes (ur.). *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford: Blackwell Publishing, str. 325-339
- Coupland, N. 2007. *Style: Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press
- Del-Teso-Craviotto, Marisol. 2006. Language and sexuality in Spanish and English dating chats. *Journal of Sociolinguistics*, vol. 10, br. 4: 460-480
- Eckert, Penelope & Sally McConnell-Ginet. 2003. *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press
- Herring, C. Susan. 1996a. Gender and democracy in computer-mediated communication, u: R. Kling (ur.). *Computerization and Controversy: Value Conflicts and Social Choices*. San Diego: Academic Press, str. 476-489
- Herring, C. Susan. 1996b. Bringing familiar baggage to the new frontier: Gender differences in computer-mediated communication, u: V. Vitanza (ur.). *CyberReader*. Boston: Allyn & Bacon, str. 144-154
- Herring, C. Susan. 1999. Posting in a different voice: Gender and ethics in computer-mediated communication, u: P. A. Mayer (ur.). *Computer Media and Communication: A Reader*. New York: Oxford University Press, str. 241-265
- Herring, C. Susan. 2000. Gender differences in CMC: Findings and implications. *Computer Professionals for Social Responsibility Journal*, vol 18, br.1
- Herring, Susan. 2001. Computer-mediated Discourse, u: Deborah Schiffrin, Deborah Tannen & Heidi E. Hamilton (ur.). *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishing, str. 612-634
- Herring, C. Susan. 2004. Computer-mediated discourse analysis: An approach to researching online behavior, u: S. A. Barab, R. Kling, & J. H. Gray (ur.). *Designing for Virtual Communities in the Service of Learning*. New York: Cambridge University Press, str. 338-376
- Holmes, Janet. 1997. Women, language and identity. *Journal of Sociolinguistics*, vol. 1, br. 2: 195-223
- Huffaker, D. A. & Sandra L. Calvert. 2005. Gender, identity, and language use in teenage blogs. *Journal of Computer-Mediated Communication*, Vol. 10, No. 2
- Jaffe, M. J., Young-Eum Lee, Lining Huang & H. Oshagan (1995). Gender, Pseudonyms, and CMC: Masking Identities and Baring Souls. *Paper presented at the 45th Annual Conference of the International Communication Association (May 1995)*, Albuquerque, New Mexico, USA (dostupno na <http://www.fragment.nl/mirror/Jaffe1995/>)
- Kendall, Shari & Deborah Tannen. 2001. Discourse and Gender, u: Deborah Schiffrin, Deborah Tannen & Heidi E. Hamilton (ur.), *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishing, str. 548-567

- Lakoff, Robin. 1973. Language and Woman's Place. *Language in Society*, vol. 2, br. 1: 45-80
- Le Page, R. B. 1998. The Evolution of a Sociolinguistic Theory of Language, u: F. Coulmas (ur.). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishing, str. 13-24
- Macaulay, R. K. S. 2005. *Talk That Counts: Age, Gender and Social Class Differences in Discourse*. New York: Oxford University Press
- Milroy, J. & Lesley Milroy. 1998. Varieties and Variation, u: F. Coulmas (ur.). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishing, str. 34-46
- Murachver, Tamar & Anna Janssen. 2007. Gender and Communication in Context, u: Ann Weatherall, Bernadette M. Watson & Cindy Gallois (ur.). *Language, Discourse and Social Psychology*. New York: Palgrave Macmillan, str. 185-205
- Rutter, Virginia & Pepper Schwartz. 1996. Same-sex couples: Courtship, commitment, context, u: Ann Elisabeth Auhagen & Maria von Salisch (ur.). *The Diversity of Human Relationships*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 197-228
- Savicki, V., Lingenfelter, D. & Merle Kelley. 1996. Gender language style and group composition in internet discussion groups. *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 2, br. 3
- Savicki, V. & Merle Kelley. 2000. Computer Mediated Communication: Gender and Group Composition. *Cyber Psychology & Behavior*, vol. 3, br. 5: 817-826
- Soukup, C. 1999. The Gendered Interactional Patterns of Computer-Mediated Chatrooms: A Critical Ethnographic Study. *The Information Society*, vol 15, br. 3: 169-176
- Spolsky, B. 1998. *Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press
- Stangor, C. 2004. *Social Groups in Action and Interaction*. New York: Psychology Press
- Tannen, Deborah. 1990. *You Just Don't Understand*. New York: Ballantine Books
- Witmer, Diane F. & Sandra L. Katzman. 1997. On-line smiles: Does gender make a difference in the use of graphic accents? *Journal of Computer-Mediated Communication*, Vol 2, No. 4.
- Wodak, Ruth & Gertraud Benke. 1998. Gender as a Sociolinguistic Variable: New Perspectives on Variation Studies. u: F. Coulmas (ur.). *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishing, str. 89-105.
- Wolf, Alecia. 2000. Emotional expression online: Gender differences in emoticon use. *CyberPsychology & Behavior*, vol. 3, br. 5: 827-833.